

Vasile ERNU

Mică trilogie a marginalilor
IZGONIȚII

Ediția a II-a

POLIROM
2022

Memorie și uitare

*În viață există lucruri mult mai îngrozitoare
decît moartea.*

Anna Ahmatova

Am crezut mult timp că memoria este legată de cuvinte, nume și imagini. Am greșit profund. Cu timpul, toate acestea se șterg, se transformă și capătă alte forme. Intervine uitarea. Uităm ce știm și chiar uităm că am știut ceva. Uitarea vine peste tine și șterge tot. Și, pentru că omul nu poate trăi fără memorie, e nevoit să reinventeze totul de fiecare dată. Își povestește în minte lucrurile pentru a nu uita. Rescrie totul de teamă că va rămîne fără memorie. Omul care uită nu este nici plantă, nici animal pentru că nu mai păstrează nici măcar instinctele primare, căci ele au fost împlinzite. Pentru om, uitarea e un monstru groaznic, de care se teme mai tare decît de moarte.

De aceea povestim. Povestim de teamă că într-o zi vom uita totul. Povestirea este forma ritualică cel mai des folosită în lupta cu uitarea. Povestim de mii de ani, repetînd mereu ca o mantră povești vechi, noi în lupta cu uitarea. Cînd vom uita să povestim, uitarea va veni peste noi ca întunericul, ca neantul.

Mă gîndeam la aceste lucruri undeva departe de casă. Încercînd să scriu.

Trag aer în piept. Și îmi dau seama brusc că nu mai sînt tînăr. Că sînt tată. Că am un copil pe care nu știu dacă-l înțeleg și dacă-l voi înțelege. Mă tem că nu-l voi înțelege. Știu că am datoria să-i povestesc lucruri așa cum mi-au fost spuse și mie istorii și povești de viață și de familie.

Trag aer în piept și îmi dau seama că ordinea zilelor începe să fie alta. Cu fiecare literă scrisă înțeleg că timpul nu mai vine, ci doar pleacă. Doar în copilărie, cînd stăteam pe prispa casei, mai ales vara după ploaie, așteptam timpul. Mă plictiseam să-l tot aștept. Venea greu și trecea greu. Acum simt că procesul

este exact invers. Îl simți cum curge, cum îți scapă și se îndepărtează de tine.

Te temi că nu mai ai viitor. Îți este frică să te gîndești la asta. Refuzi pentru că în sinea ta știi că nu-ți mai aparține. Ai prea puțin timp pentru el. Înțelegi brusc că tu nici prezent nu mai ai. Prea iute curge acest blestemat de timp. Înțelegi că ție îți rămîne doar trecutul. Iar pentru a trăi în acest trecut e nevoie de memorie ca de aer. Și există o frică teribilă de uitare.

Cînd eram mic, ai mei mă puneau să citesc și să comentez cărțile Vechiului Testament, ale Torei, ale Talmudului, pentru că ei se considerau „popor al Cărții“. Trebuia să știu să citesc și să înțeleg ce citesc.

Cărțile erau dificile pentru un copil. Însă aveau partea lor frumoasă, cu aventuri, cu istorii de viață ale unor eroi care în capul meu căpătau forme fantastice. „Pămîntul Făgăduinței“ arăta în mintea mea ca un soi de Rai plin cu eroi, jucării și dulciuri, în care eram alături de toți cei dragi.

Acolo întîlneam și lucruri pe care nu le înțelegeam defel: povești stranii, confuze și chiar înfiorătoare. De ce mă puneau ai mei să citesc regulat aceste cărți doar ei știu. Cu siguranță nu mi-au dăunat cu nimic. Așa cred acum.

Puteam citi tot, dar erau cîteva pasaje insuportabile. Undeva prin Geneza. Îngrozitoare. Erau acele pasaje fără noimă în care sînt înșiruite nume vechi și care constituiau capitole întregi. Numai nume. Nume, nume și iar nume. „Iată spița neamului lui Ismael, fiul lui Avraam, pe care-l născuse lui Avraam Egipteanca Agar, roaba Sarei. Iată numele fiilor lui Ismael, după numele lor, după neamurile lor: Nebaiot, întîiul născut al lui Ismael; Chedar, Adbeel, Mibsam, Mișma, Duma, Masa; Hadad, Tema, Ietur, Nafiș

și Chedma.“ Și o țineai așa pagini întregi. Nu se mai terminau.

Iar eu trebuia nu doar să citesc aceste liste interminabile, ci să le și interpretez. Nu aveam răbdare. Noroc de bătrînul exeget care avea grijă de mine și care mi-a dat un sfat: să fii atent la micile comentarii, rare, dar importante, care apar pe lîngă listele nesfîrșite de nume. Ele dau sensul acestor înșiruiiri. De exemplu: „Avraam a dat lui Isaac toate averile sale. Dar a dat daruri fiilor țititoarelor sale; și, pe cînd era încă în viață, i-a îndepărtat de lîngă fiul său Isaac înspre răsărit, în țara Răsăritului“.

Despre ce erau aceste liste interminabile? Ce vrea să ne spună Cartea cu ele? E foarte greu de memorat și de înțeles. Și citeam, și tot citeam. Ei bine, aveam să înțeleg mai tîrziu: aceste liste sînt despre memorie și despre uitare. Sînt un ritual de aducere aminte: cine de unde vine, unde se duce și de ce se duce unde se duce.

Acesta era unul dintre cele mai folosite ritualuri de luptă cu uitarea. Dar mai era unul.

Era acea „piatră de aducere aminte“. Nu era însă singura piatră. Mai exista una.

În fiecare an, primăvara, cînd începeau muncile cîmpului, începea și „sezonul cimitirelor“. La țară, bătrînii merg regulat la cimitir, ca în propria ogradă sau grădină: strîng iarba uscată, fac curățenie, pun flori noi, dau cu var tulpinile copacilor, vopsesc masa și gîrduțul. Fac toată această muncă de întreținere a mormintelor celor dragi de cîteva ori în fiecare an. Nu e ușor pentru ei.

Natura este nemiloasă: iarba crește, materia din care sînt făcute lucrurile se sfarmă, se dizolvă în timp. Pînă și metalul ruginește. Timpul

și natura au grijă să distrugă, să ducă tot în uitare. Doar niște bătrâni au grijă cu încăpăținare să li se opună.

Cînd eram mai tînăr, nu înțelegeam nimic din această muncă inutilă și epuizantă. Pentru ce? De ce? Cu ce folos? Mi se părea că seamănă cu citirea listelor interminabile de patriarhi cu toți copiii, nepoții și strănepoții lor. Total inutilă.

Ce ascunde toată această poveste, ritualul îngrijirii unor morminte invadate de buruieni? Un anumit fel de a menține memoria vie. De a o întreține. E memoria omului simplu și sărac. Singurul lui fel de a menține amintirea vie sînt aceste munci cotidiene, deloc ușoare și deloc comode. Memoria este întreținută prin aceste greutăți și munci ritmate. Dacă nu le ai, ele trebuie inventate. Doar așa poate fi menținută memoria celui simplu care nu are alte mijloace. Altfel, intervine uitarea. Iar „în viață există lucruri mult mai îngrozitoare decît moartea“. Uitarea este unul dintre ele.

Mama plivea mormîntul tatei. Acum îl are și pe al fratelui. Mai are părinții. Cele două rînduri de părinți. Mai are frați și multe rude apropiate. Trei generații se odihnesc aici, pe cîmpiile Bugeacului.

An de an, mormintele trebuie îngrijite. Nu e deloc simplu, la vîrsta ei. Mai ales în sudul torid al Bugeacului. Dar memoria are un preț. Ea trebuie întreținută, altfel uităm și murim.

Mormintele sînt foarte diferite. Avem mormintele pravoslavnice, majoritare: cu cruci impunătoare de lemn sau piatră. Avem mormintele „sectanților“, despărțite de celelalte printr-un drum prin mijlocul cimitirului, pentru că nu pot sta alături. Aceste morminte nu au cruce,

ci doar niște mici postamente sau pietre funerare pe care, pe lângă nume, data nașterii și data morții, este scris de obicei un verset din Biblie. De ce nu au cruce? E o poveste lungă – pentru că ei vor să poarte crucea altfel.

Aici mai sînt cîteva pietre funerare, vechi. Foarte vechi. Plasate departe, în capătul cimitirului, separate cumva de celelalte două grupuri. Cînd eram mic, mă fascinau literele scrise acolo. Steaua care aducea cu cea comunistă, dar nu era comunistă. Erau atît de vechi, încît pînă și culoarea pietrei lua culoarea pămîntului și a ierbii. Erau atît de vechi, încît aveam impresia că nu mai sînt morminte, ci fac parte deja din natură. Mi se părea că acele pietre funerare cresc direct din pămînt. Erau atît de diferite de celelalte, „ale noastre“, încît nu-mi puteam nici măcar imagina cui aparțin. Ele aparțineau unui trecut care aproape că nu mai avea memorie. Nu mai erau pietre de aducere aminte, ci mai degrabă pietre de uitare. Erau niște pietre funerare care ne aminteau că am uitat ceva important, dar nu știam ce.

Mama avea grijă și de ele.

— Sînt niște rude îndepărtate, îmi spunea.

Cînd am fost ultima oară în cimitir, m-am dus să văd aceste pietre funerare. Acum știam ce sînt. Știam ce scrie. Voiam însă să aflu mai multe. De ceva timp mă frămînta acest gînd: de ce nu știu pînă acum nimic? Care e istoria acestor rude îndepărtate? Ce-o mai fi rămas din ele? Pe unde-or fi aruncate acum?

— Dacă vrei să afli, mi-a spus mama, caut-o pe Teotea Pașa. Cred că mai trăiește la Istanbul. E ultima care a rămas în viață.

Și am plecat în căutarea unei mătuși matu-salemice la Istanbul.